

RASMIY VA NORASMIY TA'LIMNING INTEGRATSIYASI ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING IJTIMOIY MUNOSABATINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Yakubova G.L.

*Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi*

Tayanch soʻzlar: rasmiy ta'lim, norasmiy ta'lim, integratsiya, innovatsion ta'lim, ommaviy axborot vositalari.

Ключевые слова: формальное образование, неформальное образование, интеграция, инновационное образование, средства массовой информации.

Key words: formal education, non-formal education, integration, innovative education, media.

Rasmiy ta'lim g'oyasi boshlang'ich ta'lim yoki boshlang'ich ta'limdan boshlanib, o'rta ta'limdan o'tib, oliy ta'limga yetib boruvchi keng qamrovli jarayonni anglatadi. Ushbu yo'riqnoma tizimli tarzda ishlab chiqilgan va turli rasmiy unvonlarga (davlat tomonidan tan olingan) kirish imkonini beradi.

Turli darajadagi rasmiy ta'lim o'quvchilarda bilim, ko'nikma, qobiliyat va qadriyatlarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, ular orqali odamlar doimiy ravishda rivojlanishiga asoslanadi. Norasmiy ta'lim - bu rasmiy ta'lim uchun belgilangan darajalar va darajalar tizimiga bo'ysunmagan holda akademik yoki mehnat jihatlari bo'yicha bilimlarni to'ldirish, yangilash, ta'minlash

Norasmiy til yoki so'zlashuv registrlari biz ishonadigan odamlar, masalan, do'stlar yoki oilamiz bilan gaplashganda foydalanamiz. Bu biz har kuni ishlatadigan til va u juda ifodali. So'z va fikrlarni takrorlash.

Norasmiy ta'lim aslida ommaviy axborot vositalari (televidenie, radioeshittirish, kino, jurnal, gazeta, internet) va boshqa kanallar (hayvonot bog'lari, muzeylar, kutubxonalar, ijtimoiy markazlar, o'yinchoqlar kutubxonalari va boshqalar) orqali ham sodir bo'ladi. Fanlararo aloqadorlik nazariyasining taraqqiyotida tabaqalashtirilgan holat hukm sursa ham amaliyotda integratsiya, o'zaro aloqadorlik fanning ijtimoiy ahamiyatini yanada oshiradi. So'nggi

yillarda amalga oshirilayotgan fanlararo aloqadorlik muammolarini hal etishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar ijtimoiy hayot talabidir. Boshlang'ich maktabda integratsiyani amalga oshiruvchi bo'g'in vazifasini o'qituvchining o'zi amalga oshiradi. U bolalarning matematikaga, yozishga, tabiat ko'pgina boshlang'ich tushunchalarga va yana ko'pgina narsalarga o'rgatadi. O'z kuch va imkoniyatlari darajasida bu ishni amalga oshiradi. Boshlang'ich sinflarda bir o'qituvchining dars berishini, integratsiyaning bir usuli deb hisoblasak ham bo'ladi. Integratsiyani amalga oshirishning usullari yaxshi yoki yomon bo'lishi mumkin, muammoning mohiyati shundaki, usullarning birlaridan yuz o'girib, ikkinchisidan barcha darajalarida o'qituvchilarning (psixologik va fiziologik) yosh xususiyatlarini hisobga oladigan integratsion choralar tuzishni kiritishidir. Muammoning bunday qo'yilishi integratsiyaning turli ta'lim pog'onalarida turli xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatadi. Boshlang'ich maktabda integratsiyani bir-biriga nisbatan yaqin fanlarni birlashtirish asosida ko'rish maqsadga muvofiq. Ta'limning keyingi pog'onalaridan u asosiy fanlarning chegaralarini birlashtirishga harakat qiladi. Bugungi kunda, ya'ni ta'lim-tarbiyaning hozirgi zamonaviy bosqichida o'qituvchining ishlash tizimi tubdan o'zgarimoqda va pedagogik texnologiyalar, integratsiya-lar, innovatsiyalar amaliyotda keng qo'llanilmoqda. O'quv fanlararo aloqadorlik ta'minlangan sharoitda o'quvchilarning egallagan bilimlarisamaralirivojlanishibilan bir qatordaularning idrok qilish qobiliyati, faolliklari, iziqishlari, aqliy intellektual imkoniyatlari ortishiga erishiladi. O'quv fanlararo aloqadorlikni turli o'quv fanlari bo'yicha o'quv dasturlari, darsliklar mutanosibligini ta'minlovchi didaktik imkoniyat sifatida tushunish lozim. «Integratsiya» so'zi lotincha integratio-tiklash, to'ldirish, «integer» butun so'zidan kelib chiqqan. Integratsiya tushunchasi quyidagi ikki xil jarayon sifatida talqin etiladi: birinchidan, tizim, organizmning alohida tabaqalashtirilgan qism va vazifalarning bog'liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon; ikkinchidan, tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni. Genetik jihatdan integratsiya-uzviylik, predmetlararo aloqadorlik, o'zaro aloqadorlik va nihoyat o'zaro bir-birini to'ldiruvchi, kengaytiruvchi hamda chuqurlashtiruvchi, o'quv predmetlari mazmunini eng kamida ta'lim standartlari darajasida sintezlab, mantiqan tugallangan mazmun shakli va oliy darajasidir. Chunki predmetlararo aloqadorlikning har qaysi quyi darajasi, o'rganilayotgan o'quv predmetlari doirasida ma'lum didaktik birliklar orasida o'rnatilib, ularni o'rganish mazmunini va muddatlarini muvofiqlashtirishni ko'zda tutadi, bundan farqli o'laroq integrativ aloqadorlik asosida tashkil etilgan o'quv predmeti yoki integratsiyalab o'rganilayotgan predmet, hodisa yoki jarayonlarni yaxlit

tizim shaklida har tomonlama aloqadorlik va munosabatlar nuqtai nazaridan talqin etishni talab etadi. Bu o‘z navbatida hozirgi va istiqbol talablariga javob beradigan, mustaqil fikr yurituvchi va ijodiy faoliyat ko‘rsatuvchi, etuk shaxsni shakllantirishga imkon beradi. Zero u tahsil oluvchilardan faqatgina tahlil qilish va sintezlash operatsiyalarini talab qilish bilan chegaralanib qolmasdan, balki mavhumlashtirish, algoritmlashtirish, turkumlash, shartli belgilar yordamida ifodalash, sabab oqibatli aloqadorlikni aniqlash, tahlil etish, sintezlash, tizimlashtirish, modellashtirish kabi yuksak darajali tafakkurlash operatsiyalarini talab etadi. Bu operatsiyalar o‘rganilayotgan ob‘ektning barcha muhim jihat va xususiyatlarini ajratib olib (tabaqalashtirib), mohiyati va mazmunini anglab etish va ularni umumlashtirish orqali amalga oshiriladi. Demak, integratsiya har doim ham uning ikkinchi tomoni bo‘lgan tabaqalashtirish (differentsiatsiya)ga tayangan holda rivojlanib boradi yoki aksincha. Integratsiya masalasini pedagog olimlar va amaliyotchilar quyidagi yo‘nalishlarda tadqiq etishni tavsiya etadilar: - o‘quv predmetlari va fanlar turkumi doirasidagi mazmunni integratsiyalab o‘rganish; - turli o‘quv predmetlaridan tahsil beruvchi shaxslarning faoliyatlarini integratsiyalash; - ta‘lim-tarbiya ishini tashkil etish shakllarini integratsiyalash va shu kabilar. Bu yo‘nalishlarning har birining aniq o‘z maqsadi bo‘lib, uni amalga oshirish uchun mos shakl, metod, vosita va shartsharoitlarni talab etadi. Amaliyotda ulardan uyg‘un holda foydalanilgandagina ko‘zlangan maqsadga erishish mumkinligini ham shu o‘rinda eslatib o‘tish lozim. Yaxlit tizimni tuzishda integratsiyalanuvchi aloqadorlik muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularni ichki ilmiy aloqadorlik ham deb ataladi. Tizimlashtirishdan ko‘zlangan asosiy maqsad ichki ilmiy aloqadorlikni tartibga keltirish yo‘li bilan yaxlitlikni yuzaga keltirishdan iboratdir. Bu jarayonda hosil bo‘ladigan yaxlitlik yangi sifat ko‘rsatgichlariga ega bo‘ladi. Integratsiyalashtirishning mohiyati, nazariy sintez vositasi sifatida yangi darajadagi bilish natijalariga erishishdir. Ta‘lim-tarbiya jarayonida integrativ yondashuvni amalga oshirish tizim yoki mavjud shakldagi yaxlit ob‘ektning ichki va tashqi aloqalari, uni tashkil etish va boshqarish qonuniyatlarini bilgan holda olib borilishi mumkin. Integrativ yondashuv mazmunan tutash, aloqador, mantiqiy birbirini taqozo etuvchi va birbiriga singib chuqurlashtiruvchi va kengaytiruvchi o‘quv fanlarini integratsiyalash uchun qo‘llanilib, yaxlit mantiqiy mukammal bilim, ish-harakat usullari va shaxsiy sifatlarni tarkib toptirishni ko‘zda tutadi zamonaviy o‘qituvchining o‘quv va psixologik-pedagogik faoliyatida innovatsion g‘oyalar va yondashuvlarni o‘z ichiga olgan yangi rollarini ko‘rib chiqaylik. Repetitorlik muammosi bo‘yicha ko‘plab fikrlar mavjud. Repetitor - maslahatchi, vositachi, muammolarni mustaqil ravishda hal qilishni o‘rgatuvchi (ularni topshiriqlarga

aylantiruvchi); bu o‘z-o‘zini tarbiyalash, individual ta’lim izlash jarayoniga hamroh bo‘ladigan, qo‘llab-quvvatlaydigan pozitsiya; tarixda ta’lim va tarbiya madaniyatiga parallel ravishda rivojlangan madaniyat.

Biroq, ta’lim tizimining rivojlanishining zamonaviy sharoitida repetitorlik yanada kengroq ma’no kasb etadi. Repetitor shaxsga yangi faoliyat usullarini o‘zlashtirishda hamroh bo‘ladi va maktabning ta’lim maydonida uning ma’lum bir o‘quvchilar guruhiga tayinlanishi va tayinlanishi yoki o‘qituvchi tomonidan o‘qituvchi tanlashi natijasida paydo bo‘ladi.

Darhaqiqat, integratsiyalashgan texnologiyadan foydalanish natijasida pedagogik, psixologik jihatdan ta’lim maqsadlarini amalga oshirishda qulay shartsharoit vujudga keladi; umumdidaktik talablar uzviylikda bajariladi; o‘quvchining vaqti, kuchi tejaladi; ortiqcha ruhiy va jismoniy zo‘riqlashlarning oldi olinadi, ta’lim samaradorligi oshadi. O‘quvchilar zarur ko‘nikma va malakalarni, tushunchalar hamda bilimlarni o‘quv predmetlari mazmunini uyg‘unlashtirish natijasida har tomonlama chuqur o‘zlashtirish imkoniga ega bo‘ladilar.

Adabiyotlar:

1. Asaulyuk E.P. Integrirovannyy podxod v obuchenii mladshix shkolnikov // Perspektivy nauki. 2011. №10 str.222-226
2. Jurayev, J. S. O. (2021). Abu Ali Ibn Sinoning falsafiy qarashlarida axloq masalasi va uning bugungi kundagi ahamiyati. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 11-14.
3. Sulaymonov, J. (2021) Abdurahmon ibn Xalduinning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili//*Academic Research in Educational Sciences*, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.
4. Sulaymonov, J. B. (2021). Ibn Xalduinning „Muqaddima “asarida jamiyat taraqqiyotiga ta’sir qiluvchi omillar talqini. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(4), 732-737.
5. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. – Toshkent, Universitet, 1998
6. Hasanboyev J., To‘raqulov X.A., Ravshanov O.A., Kushvaktov N.H. Milliy pedagogikamiz tarixiy idizlari va barkamol avlod tarbiyasi. – Jizzax: 2007.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada rasmiy va norasmiy ta’lim farqi va ularning ahamiyati yoritilgan. Maqolada tavsifiy metoddan foydalanilgan. Maqola rasmiy va norasmiy ta’lim integratsiyasi ta’lim sifatiga ta’siri haqida ma’lumotlar bor.

РЕЗЮМЕ

В этой статье подчеркивается разница между формальным и неформальным образованием и их важность. В статье использован описательный метод. В статье содержится информация о влиянии интеграции формального и неформального образования на качество образования.

SUMMARY

This article highlights the difference between formal and non-formal education and their importance. The article uses a descriptive method. The article contains information about the impact of the integration of formal and non-formal education on the quality of education.